

Lokalhistorisk forening for Gønderhald kommune

Årsskrift 2000

*Sparekassen Kronjylland inviterede i maj 2000,
de Lokalhistoriske Arkiver på en spændende udflugt til "Kilderne i Rebild".
Det var en pragtfuld tur, hvor naturen og vejret viste sig fra sin smukkeste side.*

Nærværende årsskrift for 2000 er trykt i 500 eksemplarer og udgivet af Lokalthistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnarkiv, Nørregade 5B, 8963 Auning.

Eftertryk af årsskriftet - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Årsskriftets tekst og illustrationer er tilrettelagt af et redaktionsudvalg bestående af Jørgen Michaelsen (ansv.), Steffen Sørensen og Hanne Byriel Sørensen.

Fremstilling: Djurs Gruppen, 86 48 36 33.

Ekspedition: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers, tlf. 86 49 13 40.

ISSN 0109-4017

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
En bybo flytter på landet	4
Synet i Årslev Enge	11
Peter Gråbæks erindringer	20
Forhistorisk aktivitet i Moeskær	33
Årsberetningen	42
Adresseliste	44

Forord

AF JENS AAGE SØNDERGAARD
MUSEUMSINSPEKTØR, DANSK LANDBRUGSMUSEUM

En stakkels skrifters problemer

Jeg var engang i januar måned så letsindig at sige ja til at skrive et forord til dette års årbog. Det forekom mig dengang, at være en let og overkommelig opgave.

Men ak, nu er jeg blevet grebet af den nok så bekendte "det hvide papirs skræk". Jeg sidder her med min "gåsøpen" og kigger fortvivlet på mit efterhånden noget svedige papir. Jeg har været et par gange rundt om skrivebordet, men hvad skal jeg dog skrive om?

Det er nok en situation vi alle kender, vi vil gerne fortælle den gode historie, men hvordan får vi begyndt, synes andre mennesker også at min historie er spændende og interessant nok.

Når man beskæftiger sig med lokalhistorie, så har man på en helt anden måde, end andre der beskæftiger sig med historien, fat i samfundets rødder. Det er navngivne personer, som vi kan følge langt ind i deres private liv.

Sådan er det også med en af dette års artikler. Museumsinspektør Irene Hellvik har skrevet en levende beretning om sit møde med Djursland, hvordan det var som teenagerpige at blive flyttet til Vester Alling sammen med sin familie i 1966. Vi hører om familiens første møde med det fremtidige hjem med den upassede have og meget andet. Gennem hele beretningen skinner Irene Helviks store glæde over sine år i Vester Alling, en glæde vi andre så kan glæde os over.

Jeg vil håbe, at Irene Hellviks beretning kan få andre til at fortælle om deres liv i lokalområdet. Noget af det værste, jeg kan forestille mig, er at vi bliver historieløse, enten fordi vi glemmer at fortælle, at give vores beretning videre eller at vi bare ikke gør det, fordi den jo nok er uinteressant.

PS. Lad være med at blive bange for det hvide papir.

God fornøjelse med læsningen.

En bybo flytter på landet

- mit møde med Djursland

AF IRENE HELLVIK

Det havde i mange år ligget i luften, at det ville være godt for vores familie, hvis vi boede i Jylland. Det var af praktiske grunde, idet min far arbejdede for Nationalmuseet som konservator med kalkmalerier som speciale. Det vil sige, at han evig og altid var på farten fra den ene kirke til den anden, og i langt de fleste tilfælde var han kun hjemme på weekend, hver anden weekend.

Om sommeren var hele familien med på farten og boede på den baggrund omkring 12 forskellige steder rundt om i landet, men med fast vinterbosted i København. Hvis vi derimod flyttede til det jyske, kunne vi blive mere bofaste, og det ville være meget lettere for far at komme hjem hver aften, og vi kunne alle få et almindeligt familieliv.

Beslutningen blev endelig taget i efteråret 1966, da jeg var 13 år gammel. Min far boede på det tidspunkt på Hoed kro ved Grenå, og i den lokale avis læste han om en nedlagt skole i V. Alling, som var til salg. Han var ude og se på skolen og var med det samme klar over, at det var det perfekte sted som familiens fremtidige bolig.

I efterårsferien var vi alle en tur på Djursland for at se på herligheden og selv om regnen silede ned og brændenælderne stod meterhøje i haven kunne vi godt se, at dette var ikke så tosset endda. Inden jul samme år flyttede vi til V. Alling. Det var noget af et spring for en teenager at flytte først fra hovedstaden til en mindre provinsby på Sjælland og så til en lille landsby på Djursland, men der gik kun ganske kort tid inden det føltes som den mest naturlige ting i verden.

V. og Ø. Alling var i midten af 1960'erne typiske landsbyer for den tid. Der var masser af liv med butikker, værksteder, mejeri osv. Jeg husker tydeligt første gang vi kørte igennem Ø. Alling. Allerstørst i byen boede dyrlægen, dernæst kom den første virksomhed, en vognmandsforretning. På den første bakke indenfor byskiltet holdt smeden til. På den lille plads foran smedien, på fortøvet og det halve af vejen var der fyldt op med landbrugsmaskiner og traktorer. Man kunne lige snige sig forbi. Lidt nede ad bakken lå en møbelforretning på den ene side og en træskomager på den anden, her kunne man forøvrigt også blive klippet.

Det næste var byens egen sparekasse, så en lille forretning med garn og børnetøj samt frysehuset, der lå lige foran telefoncentralen. På den anden side af gaden var der endnu en vognmandsforretning, en bager, et kæmnerkontor samt den ene af byens tømrer- og snedkerværksteder. Ved byens kryds lå købmandsforretningen, Brugsen samt forsamlingshuset. Kørte man i retning mod Liltved, lå byens mejeri som den sidste bygning på højre hånd. Fortsatte man derimod mod V. Alling begyndte det så småt at tynde ud og dog, endnu en forretning dukkede op, det var elforretningen og elektrikeren, dernæst kom endnu et tømrerværksted og så til sidst en murer.

V. Alling skole 1967

Når man tænker på det lille bysamfund, så var der jo tale om temmelig mange arbejdspladser. Desværre gik der ikke mange, år før det langsomt begyndte at svinde ind i antallet af forretninger. Selvom der selvfølgelig også kom nye til og andre voksede sig store og udvidede, ja så var det begyndelsen på affolkningen af landsbyen.

Kører man igennem byen i dag er den ikke til at genkende. Man skal være heldig, hvis man møder mennesker på gaden i dagtimerne. I modsætning til dengang, hvor mange/de fleste havde deres arbejdsplads i hjemmet/gården og hvor der altid var nogle man mødte og skulle slå en sludder af med.

Hvis der var noget man ikke kunne få i de lokale forretninger var man dengang så heldig, at der var landture fra de mere specialiserede forretninger i omegnen. Hver uge kom der således lige til døren, en slagter fra Lime, bageren fra Ø. Alling, en fisker fra Fjellerup, en oste-mand, en grønthandler, en mand med øl og vand fra Randers og hvis man havde behov, kom Brugsuddeleren eller købmanden forbi med de varer man havde bestilt over telefonen. Posten klarede alt med betaling af regninger, og hvis man ikke lige var der når han kom, så lå kontanterne til ham på bordet i entreen, så kunne han selv klare den sag. Der var ikke noget der hed låste døre. Men hvis man var en hyste-

Far i frugthaven

risk bybo kunne man jo bare låse døren - og lade nøglen sidde i - det fortalte, at man ikke var hjemme, og ingen ville i så fald gå ind. Den går ikke i dag.

Selv om man boede på landet, var man altså ikke afhængig af egen bil, og der gik jo også en bus to gange om dagen ind til Randers, eller man kunne tage skolebussen til Auning. Desuden gik der et par gange om dagen en rutebil til Århus. Men så skulle man til Ø. Alling for at stige på. Forøvrigt var der en gang om ugen en aftenafgang med busen til Randers, hvis man skulle i biografen.

I dag arbejder de fleste, og som regel i de nærliggende større eller mindre byer. Der er stort set ingen hjemme, og al handel foregår i butikkerne i byerne. Kun enkelte værksteder har overlevet.

I V. Alling, som var en endnu mindre landsby, var der kun et værksted, en tømrer, og en Brugs og så selvfølgelig Maskinstationen. Den sidste er det eneste der er tilbage.

Vi ankom en sen eftermiddagstime i midten af december med to flyttebiler. Der var en snestorm under opsejling, så alt blev i hast båret ind i den gamle skolestue, så flyttefolkene kunne nå tilbage til færgen, inden det blev for voldsomt. Der stod vi, min mor, der var højgravid, min far samt min søster og jeg. Alt var kaos.

Den første vi mødte af vores nye naboer var Peter Jensen, der boede på gården lige over for. Han bød os velkommen og sagde, at vi var de første tilflyttere på 100 år, det skal nok tages med et vist forbehold, men sandt var det, at der endnu ikke var ret mange byboere, der var begyndt at flytte til Djursland, og slet ikke københavnere. Der skulle dog ikke gå mange år, før det så noget anderledes ud. Som det første var jegovre på gården for at købe æg og hjembragte stolt en sort kattekilling foruden de nylagte æg. Mine forældre var alt andet end begejstret for et ekstra familiemedlem midt i flytterodet, men den fik lov at blive. Det blev den første kat af en lang række i den gamle skole i V. Alling.

Skolegangen begyndte med det samme. Jeg begyndte i 7. klasse på Auning skole, og min lillesøster, Gry, i 3. klasse på Ø. Alling skole. Så vidt jeg husker var hendes årgang den sidste, der gik i skole i Ø. Alling, for allerede året efter blev de sidste landsbyskoler i området nedlagt og lagt under centralskolen i Auning.

Auning var den store by. Her lå skolen, alle specialforretningerne, biografen, posthuset, kroen osv. og jernbanen mellem Randers og Århus eksisterede endnu i bedste velgående.

Auning fik vokseværk i 1960'erne, nye parcelhuskvarterer blev anlagt, og der blev bygget idrætshal og senere svømmehal. Vi unge kom på skolen også om aftenen. Skolebussen kørte både i dagtimerne og i aften timerne. I Auning boede mange af vores klassekammerater. Der var biografen, ungdomskolen og idrætshallen - hvor man altid kunne møde nogle man kendte.

I Ø. Alling og Auning var der stort set alt, hvad man havde brug for, og det var ikke ofte man tog ind til Randers eller endnu mere sjældent Århus. Når det skete var det pga. tandlægebesøg og større indkøb, eller hvis man skulle på biblioteket, se en ny film eller gå i teatret. Randers var den storby man tog til fra Auning og omegn.

Det var der gamle traditioner for, og de bliver ikke ændret ved at der kommer nye folk til egnen. Disse byture til Randers og Århus var nu ikke så sjældne for vores vedkommende, som det var for de fleste

Juleaften i atelieret, 1967

andre i landsbyen. I 1960'erne var der folk fra egnen, som aldrig nogensinde havde været i Århus, eller måske kun en enkelt gang eller to til juleudstilling. Det undrede vi os meget over, der var jo ikke ret meget længere end til Randers, men som sagt havde traditionerne dybe rødder.

Det sociale liv foregik selvfølgelig mellem skolekammeraterne, og efter konfirmationen var der ballerne på kroen eller i idrætshallen i Auning der trak. Men også i Ø. Alling var der tilbud til unge, ikke mindst idrætsforeningen, hvor der var masser af aktiviteter både om sommeren på idrætspladsen og om vinteren i forsamlingshuset. Forsamlingshuset var også midtpunktet for fester, og dem var der mange af. Vi unge var med til alle arrangementerne, både dem som direkte var rettet mod os, men også voksenballerne så som høstfesterne. Der var masser af liv overalt.

Som sagt døde forretningslivet lige så stille ud, men på idrætspladsen og i forsamlingshuset var der stadig aktiviteter, og så længe de tilbud var til stede var alt i orden. De fleste havde jo bil, så man handlede ind i Auning i stedet for i lokalsamfundet. Og snart blev det mere og mere almindeligt at tage til Randers, hvor de store varehuse havde overtaget det meste af handlen.

Samfundet er til stadighed i udvikling, og som årene er gået har landsbysamfundet forandret sig radikalt. Fra at være små selvstændige og aktive enheder er landsbyerne blevet til stillestående småbyer, der kun lever op hen på eftermiddagen, når familierne vender hjem fra arbejde. Børnene render ikke mere rundt og leger i haverne eller på vejen eller på idrætspladsen, de går i børnehaver, og de lidt større børn går efter skoletid i SFO. Meget har forandret sig.

29 år senere, i 1995, solgte mine forældre skolen og flyttede til Skæring. Huset og ikke mindst haven var ved at blive en for stor mundfuld at holde i orden. Specielt da min mor døjede mere og mere med slidgigt. Det var en tung beslutning. Haven, huset og atelieret, hvor mor havde sit keramikværksted og far arbejdede ved staffeliet, og hvor vi havde tilbragt så mange dejlige år, gik over på andre hænder.

En epoke for alle i familien og den store vennekreds var slut. V. Alling gamle skole havde jo været holdepunktet og samlingspunktet for familie og venner fra Danmark, Norge, England og USA igennem mere end en generation. Her kunne man altid dukke op næsten uanset tidspunktet på døgnet, og man behøvede ikke at ringe i forvejen.

Det var blot dejligt når der kom gæster, og en fast tradition var natmaden, som efterhånden var blevet legendarisk også for vesterallingboere, der lige slog et lille smut forbi til en spegepølsemad og en dram.

En helt speciel tradition, som hører til på min fars hjemegn på Sørlandet i Norge, blev også en af V. Alling-traditionerne. Det var Lussi-natten den 12. december. Det vil føre for vidt at berette om hvad traditionen indebærer bortset fra at man bl.a. samledes til mad og drikke og hyggeligt samvær, der gerne varede hele natten. Til denne tradition samledes familien fra Norge og USA samt venner fra V. og Ø. Alling.

Men helt slippe forbindelsen til egnen det kan ikke lade sig gøre. Der er stadig gode venner, der flittigt besøges og for mit vedkommende er jeg vendt tilbage, fordi jeg har fået det arbejde jeg altid har drømt om i mine teenagerår.

Jeg er blevet museumsinspektør på Gl. Estrup, Dansk Landbrugsmuseum. Det er sjovt at tænke på, at man så mange gange har været på dette sted, dengang der kun var ét museum, Herregårdsmuseet og siden da Landbrugsmuseet flyttede fra Lyngby til Jylland.

Hyggestund i haven

Synet i Årslev Enge

AF JØRGEN MICHAELSEN

Da vi begyndte et nyt århundrede med året 2000, gik vi ind i et år, hvor der kunne fejres "rund fødselsdag" for en begivenhed, der for meget længe siden var hændt i ÅRSLEV.

Hændelsen er skildret i Randers amts årbog fra 1909 af cand. mag. Søren Hansen, lærer i Vejle, født i Skader sogn. Han havde i landsarkivet i Viborg fundet en skildring og tydning af begivenheden, forfattet af den lærde Holger Rosenkrantz til Rosenholm.

Søren Hansen, som altså var vokset op ikke så fjernt fra å-stedet, beskriver først området, hvor hændelsen fandt sted, sådan: "Den såkaldte Alling Å danner på en strækning af sit mellemste løb grænsen mellem Sønderhald og Galten herreder. Her oppe - med Årslev enge på nord-siden og Hvalløs enge på sydsiden, nær ved den gamle adelsgård Claus-holm, deler den sig på en strækning af 2000 alen i to løb med en gennemsnitlig afstand af omtrent 400 alen.

Det nordligste løb er hovedløbet, men det sydligste danner herredsgrænsen og kaldes derfor Herredsbækken. I året 1510 benævnes de to åløb Sønder Å og Nørre Å, og der står, at engene mellem dem har hørt til Hørning og Årslev sogne fra Arilds tid.

- Nu hører ingen af engene til Hørning sogn, de hører til Årslev by, og Herredsbækken er både herreds-, sogne- og bygrænse. Hovedåen, 1510 kaldt Nørre Å, går altså på Årslev bys grund, og dens oprensning påhviler - siger Søren Hansen i 1909 - formodentlig Årslev bymænd alene.

ONSDAG DEN 30. APRIL I ÅRET 1600 havde en del af Årslev bymænd om formiddagen indfundet sig nede ved åen for at foretage det sædvanlige forårsarbejde: åens oprensning. Mens de ventede på de øvrige, kom de til det resultat, at der intet kunne udrettes den dag, da der var for meget vand i åen, og besluttede sig til at opsætte arbejdet til en anden dag!

Men af interesse kunne det måske også være at høre, hvordan Holger Rosenkrantz selv indleder sin skildring af tingene, udfærdiget i det selvsamme år, som de fandt sted: "Der ligger en liden landsby i Jylland en stor halv mil sydpøst for Randers, straks ved velbyrdig mands Niels Krabbes gård i Brusgaard, ved navn Årslev.

Der havde menige bymænd nu udi dette år 1600 vedtaget med hverandre at mødes den sidste april nu sidst forleden udi deres enge straks neden for byen, at rense den å, som løber midt derigennem.

Der de nu var komne derned omtrent da klokken var imellem 10 og 11 formiddag, og ej engang alle var forsamlede, sagde en af bymændene, som var oldermænd der i byen, ved navn Niels Mikkelsen, at efterdi mølleren i Brusgaards mølle, som ligger deroventfor, han nu målede, og der nu var så meget vand i åen, at de intet kunne udrette, så syntes han, at de kunne mødes en anden dag."

Søren Hansen fortsætter sin skildring sådan: "Naturligvis var de gode Årslevmænd besjælede af den gamle jyske nationaldyd: aldrig at forhaste sig. I stedet for at gå hjem til andet arbejde, blev de derfor liggende i engen, og det var for en gangs skyld meget heldigt, thi derved fik de at se i kort afstand mod vest et højst mærkeligt syn, som gjorde det stærkest tænkelige indtryk på dem - og på mange andre, som hørte derom."

HVAD SKETE DER DA? - De var en 15-16 personer derude, og nogle havde lagt sig på den ene side, andre på den anden side af åen. Da nu Niels Mikkelsen stod og så op imod Brusgaard skov, syntes han som om der rejste sig af engen langt borte ligesom en stor vogn med folk i, og mange løb omkring den og kom hastigt ned på engen. Han kaldte så på de andre, som lå i engen, at de skulle rejse sig og se - for han syntes, der kom noget ned ad engen imod dem. Men de mente, at det ikke var hans alvor, men at han blot ville forskrække dem.

Men en af mændene, Peder Tordsen, stod op og kom hen til Niels Mikkelsen. Og da han fik vist, hvor det kom farende, mente han, at det måtte være kvæget, der løb og sprang - da ingen herremænds vogne jo kunne komme ud i dette store morads. Da var de tre bøsseskuds længde væk. Men omsider syntes de to, at skikkelserne, der kom imod dem, skiltes fra hverandre og kom stadig nærmere. Da sagde Peter Tordsen: "Eja, det er sandt, mig synes, de slås!"

Nu kom de andre, der lå ved åen, hen til dem, og det forekom dem alle, at de så en flok mennesker komme imod dem, høje og tykke personer og oven over skuldrene meget længere, end mennesker plejer at være. Alle syntes de at være sorte, undtagen to af dem, der var lange og smalle og blodrøde - samt en i et langt hvidt klæde.

Særlig Peder Tordsen lagde mærke til denne hvide skikkelse og syntes, den havde et sort bånd om sig. De syntes alle, at den hvide holdt sig meget på den sønder side af de andre og stod stille. Og de så, at de to røde skikkelser hastigt løb ud af skaren hver til sin side og ind i den igen. Derpå så det ud, som om alle personerne løb iblandt hverandre, frem og tilbage og til alle sider og rundt omkring som i en leg eller skærmydsel - og havde lange stager med blanke jern på enden, hvormed de stak hinanden og undertiden løftede hinanden i vejret. Når de to røde var sammen med flokken, var der ligesom en røg over dem alle. Når de skilte sig ud, forsvandt røgen.

Nu gik der en anden Årslevbonde, Stafen Petersen, og pløjede tæt ved, han kaldte de på, at han skulle komme og se synet. Og han berettede siden, at han så det samme som de, og hvor jammerligt det var at måtte høre på de arme kvindfolk, som også var til stede, og som råbte og skreg, at han skulle hjælpe dem.

Pludselig siger oldermændene Niels Mikkelsen, som også var meget bange: "Lad os kaste os inderligt ind til Gud og bede ham, at dette må vendes fra os og ikke til os." På det tidspunkt så de for sidste gang det, der kom imod dem, samle sig som i een flok tæt ved deres agerland ude i siden af engen. Nogen syntes, at en af dem havde et langt jern, som skinnede meget og var ligesom et slagsværd, hvormed han huggede blandt de andre.

Synet forsvandt nu på denne måde: En fra spøgelsesflokkene løb hårdt ind i den hvide skikkelse, som er nævnt, så denne flygtede bort, hvortil en sagde: "Så I det, karle, hvordan han jagede den hvide afsted?"

- I det samme løb de alle vester op i engen. Men da de veg bort op mod Niels Krabbes skov, Brusgaard skov, blev de sorte skikkelser først væk, mens de røde holdt sig længst. Niels Mikkelsen løb efter dem over 20-30 acre, han bad de andre løbe med, men de turde ikke.

Da Årslevfolkene kom hjem til byen, dybt rystede over deres oplevelse, fortalte de naturligvis om det til alle, først og fremmest dog til deres sognepræst, som de vel mente var den rette at gå til med sådan noget overnaturligt noget. Præsten var Hans Pedersen Brun, som havde fulgt sin fader i embedet og havde det fra 1590 til 1628.

Beretningen gjorde det største indtryk på alle, der hørte den. Allerede den følgende søndag, den 4. maj, omtalte sognepræsten den både i Årslev og i Hørning kirker. Og tirsdag den 6. maj blev det forkyndt på Herredstinget vest for Bøjen. Derved kom begivenheden snart Holger Rosenkrantz for øre, og han var meget interesseret og satte sig straks i bevægelse for at få nøjere oplysning.

På 2. pinsedag, den 12. maj, indfandt han sig ved Årslev kirke og udspurgte præsten og syv af de mænd, som havde set synet, enkeltvis, foran kirkens alter. Bagefter krydsforhørte han dem og flere andre, også kvinder, og nedskrev hver enkelts udtalelser med det samme. Og endvidere kom samme eftermiddag fire af Årslevmændene til Rosenholm og gentog deres udtalelser for en større kreds.

Men lad os høre, hvad Holger Rosenkrantz selv skriver: "2. pinsedag drog jeg om morgenen tidlig til Årslev kirke og havde med mig vellærd mand Niels Paaske. Og da jeg kom i god tid til kirken, lod jeg præsten der, Hans Pedersen Brun, en ret god, sanddru, enfoldig og oprigtig dannemand, udkalde til mig på kirkegården og tilspurgte ham, først i enrum, om han vidste noget om det, og bad ham berette mig, hvordan hans sognebørn havde fortalt det til ham.

Præsten kunne aflægge samme beretning. Men dertil kunne han fortælle Holger Rosenkrantz noget mere: Han var samme dag, den 30. april, gået ned i skoven ikke langt fra, hvor det mærkelige syn forsvandt for bymændenes øjne. Da han kom til skoven, hørte han klokken på Brusgaard slå 11 og gik så lidt ind i skoven for at se til sit kvæg, som i den hårde vinter, der havde været, var blevet hårdt medtaget. Her talte præsten med sin tjenestedreng, hyrdedrengen, og formanede ham til flittigt at vogte og føre kvæget, hvor det kunne få noget af det sparsomme græs.

Da præsten en halv time efter var på hjemvejen, et par stenkast fra hyrde-drengen, hørte han - som han fortalte det til greven: "Et grueligt vejr og bulder over sit hoved og en røst, som tre gange klart råbte: Ve, Ve, Ve, hvorover han blev meget forfærdet og blev stående en tid uden at røre sig". Han vendte nu tilbage til drengen og spurgte ham, om han havde hørt noget råbe i skoven. Det havde han ikke, men han fortalte, at han havde hørt en iling - en regnbyge - og en stormvind. - Så gik præsten bort, og da han kom ud af skoven, mødte han de byfolk, der netop havde oplevet synet ved åen, og de berettede med stor rædsel, hvad de havde set, og præsten blev klar over, at det var netop på samme tid, som han havde hørt ve-råbet, at synet var forsvundet.

Holger Rosenkrantz beretter nu videre: "Da jeg havde hørt dette af præsten, talte jeg selv med så mange af bymændene, som var til stede på kirkegården, og bad dem blive tilbage efter prædiken. Da nu prædiken og tjenesten var endt, talte jeg atter med dem", og så nævner han, som han siger: "de syv ældste og agtteste personer: Niels Mikkelsen, Staphen Pedersen, Peder Torsen, Niels Martensen, en karl hos Thames Andersen, samt Rasmus Jensen og Jens Jensen".

Rosenkrantz skriver derefter: "Og lod jeg så kalde en efter anden op gennem kirken for alteret til mig, hver for sig alene, og der adspurgte

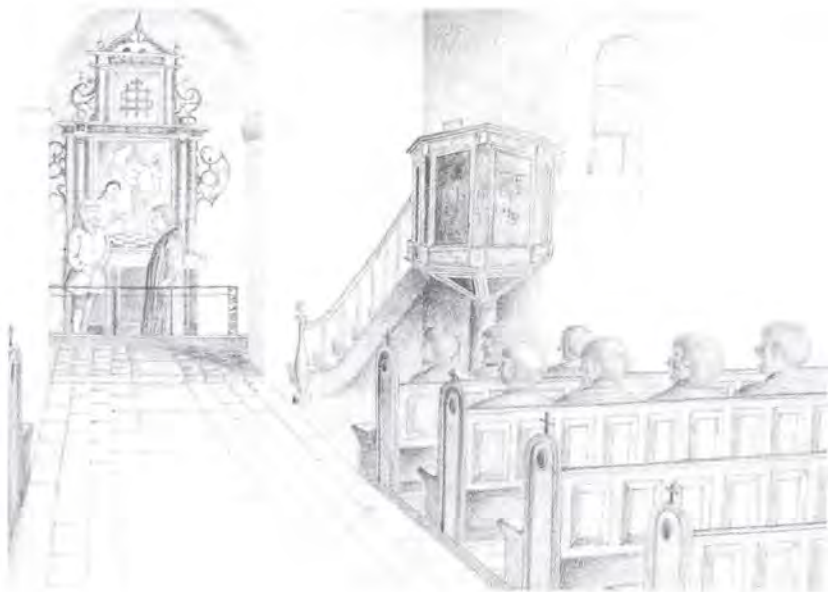
jeg hver i særdeleshed, hvad og hvorledes han havde set dette syn i deres enge. Da begyndte de fattige mænd hver for sig med stor bevægelse og gudelighed at tale derom, så jeg ikke kunne høre derpå uden stor ynk og gråd. De lovede så højligen ved deres salighed og evige velfærd, at de ikke skulle sige dette allerringeste anderledes, end ligesom de havde set det." Derefter bekender Rosenkrantz for Guds ansigt, at mændenes vidnesbyrd stemte nøjagtigt sammen, hvad han fandt underfuldt, da det er svært at fortælle om sådan noget som et syn. Han fandt også god overensstemmelse mellem bymændenes vidnesudsagn og præstens beretning: det mærkelige var begyndt, hvor præsten var, netop som det havde forladt det sted, hvor byfolkene var.

Hvorfor blandede Holger Rosenkrantz sig så stærkt i det, der den dag skete i Årslev? Hvorfor ville han vide så nøje besked med det - hvorfor brugte han så megen tid og flid på at komme begivenheden i Årslev enge og Brusgaard skov så nær som muligt? AF RELIGIØSE GRUNDE. Han opfattede det syn, de mennesker havde set, som et varsel - og en advarsel - fra Gud. Som et råb fra Gud til menneskene: Ve, ve, ve jer med jeres liv og levned, omvend jer, bered jer til at gå Dommens Dag i møde! - Det kan vi se af begyndelsen og slutningen på hans skrift - og ud fra hans iøvrigt kendte dybe optagethed af den religiøse og teologiske tænkning.

Rosenkrantz indleder sit skrift sådan: "En sanddru og udførlig beretning om det underlige syn, som Gud den almægtigste har ladet hænde i Jylland den sidste april nu sidst forleden 1600. Med synderlig flid efter alle omstændigheder udspurgt og antegnet: HERRENS RIGE KOMMER." Med denne overskrift fortæller han, hvordan han tolker synet. Og han udhæver forbogstaverne i de tre ord: HRK, de kan også sigte til hans navn: Holger RosenKrantz.

"Herrens rige kommer - altså Gudsriget kommer til jorden, med Jesus, som skal dømme levende og døde". Dette komme ventedes og imødesås som noget frygtindgydende, men også som noget glædeligt. Guds dom, men også hans herlighed, ville åbenbares.

Vi befinder os i det runde år: 1600. Op mod århundredskifter og når et nyt århundrede begyndte var spekulationerne om verdens undergang og dommedags komme særlig fremtrædende. Vi oplevede det jo igen nu omkring skiftet til år 2000. Men iøvrigt gjorde tider med krig, pest og anden ulykke tanken om og frygten for, at nu var tiden udløbet for jorden og menneskeheden, nærværende. Man måtte forberede sig - og Kirken lod salmer hjælpe folk til at forstå og ruste sig. Således digtede i året 1599 den tyske præst Philip Nicolai nr. 232 i vor salmebog med dette indledningsvers:

“Sions vægter hæver røsten:
Vågn op, der blinker lyn i østen,
vågn op, Guds stad, Jerusalem!
Midnatsmulm dig ruger over,
men Herrens time slår; hvo sover,
når herligheden stråler frem.
Se, Herren kommer ned,
stå op, tag lampen med,
lad den brænde!
Du Herrens brud,
stat op, gak ud,
han hjem dig fører til din Gud!”

Vi blader frem til slutningen af Rosenkrantz's skrift: “Gud kalder og råber alle vegne, men vi står hårdt imod. Han udrækker sin hånd, og ingen agter derpå. Man lader alle hans råd være forgæves og vil ikke have hans straf. Hvem kan da videre hjælpe den, som ikke selv vil lade sig råde? Alle gudfrygtige mennesker bør da skikke sig som den retfærdige Loth, så de agter og forsvare deres egen sjæl og i tide holder sig fra denne ugudelige verden og lader således DETTE være deres glæde:

at de daglig med hjertens suk og længsel i gudfrygtig stilhed og enfold begræder denne verden og dens børns fordærlige ondskab. Og derudi således øver og bereder sig hvert øjeblik til at løses herfra og være hos den himmelske Herre og Fader i en evigvarende ro og salighed."

Hvem var manden, der kunne udtrykke sig sådan: med et mørkt syn på verden, men med tillid og forventning til Gud? - Han var født 14. december 1574 på Kalø Slot, hvor hans far, rigsråden Jørgen Rosenkrantz, til Rosenholm og Skaffø, var lensmand. Som søn af en af rigets betydeligste mænd og som arving til et stort gods og megen rigdom, fik han en forsvarlig opdragelse og en grundig uddannelse, præget af forældrenes og hjemmet dybe fromhed. Han blev student fra Århus, læste i Rostock og Wittenberg, vendte hjem 1596 og talte meget med sin far som han var stærkt knyttet til, om kristendommen - og om døden, som hans fars tanker kredsede meget om. Efter faderens død overtog han godset. 1598 giftede han sig med Tyge Brahes broderdatter Sophie Brahe. Samtidig kommer han ind i en dyb religiøs krise, som fører til et åndeligt gennembrud, så han senere kunne sige, at han fik TROEN i 1599.

To ting havde ført ham dertil. Den reformation, som i 1536 var brudt igennem i Danmark, var efterhånden mest blevet til det: at bestemme og at vogte på, hvad der var den rette tro. Han havde i Tyskland erfaret teologiens goldhed. Og for det andet: Menneskene var ikke blevet forvandlet af reformationen til at vise et fromt kristent sind og gøre sande kristne gerninger. Vellevned og moralsk forfald var fremherskende, og den tanke var almindelig, at verden ældedes og at det lakkede mod enden med den. Gud måtte være vred og hans straffedom nærme sig, over de ugudelige, men også hans herligheds komme til de gudfrygtige mennesker.

På denne tidsbaggrund forstår vi bedre, at en begivenhed som synet i Årslev enge har fanget Holgers interesse og opmærksomhed i så høj grad. Det synes ikke at være faldet ham ind at forstå synet som et naturfænomen. Hans opfattelse har været den, at da de syndefulde mennesker ikke lader sig påvirke gennem øret ved præsternes ord, så søger Gud nu selv at påvirke dem gennem øjet ved mærkelige syner og tegn. Thi den sidste nådestid mod frafald og forvildelse er inde. Længe varer det ikke, før Herrens Rige Kommer. Derfor må menneskene nu åbne øjne og øren for Guds mærkelige forkyndelse gennem forfærdende tegn - blandt hvilke det altså faldt i Holger Rosnekrantz's lod at skaffe sig grundig viden om og at skildre: synet i Årslev enge.

Intet under, at han, der nylig havde oplevet et åndeligt gennembrud, blev dybt påvirket af det underfulde tegn. - Men også hos Årslev sognefolk må det have bevaret sin indflydelse længe og vækket stærkt til eftertanke, ja, vendt sjæle mod Gud. Ville nogen prøve at affærdige det oplevede som et naturfænomen slet og ret, et pludseligt stormvejr, en skypumpe eller lignede, så har nok de fleste fromt og ængsteligt holdt synet fast som en åbenbaring fra oven, som Guds hilsen og henvendelse til Årslev byfolk. Sådan er det vel blevet overleveret gennem nogle slægtled, fra den pløjende bonde Stafen Pedersen, over hans søn Peder Stafensen, som stod for gården i 1626, og videre frem, til begivenheden var blegnet eller bortforklaret.

Men takket være Holger Rosenkrantz har vi den dag i dag en dugfrisk skildring af begivenheden og et usædvanligt tidsbillede fra en landsby. Hvilken anden landsby har en beretning om, hvad der skete og satte sindene i bevægelse i den på en dag for 400 år siden - den 30. april år 1600? - Og der er stadig forkyndelse i denne gamle beretning. Vi vil da slutte med at møde denne forkyndelse med et par vers af salme nr. 229 i vor salmebog:

“Rejs op dit hoved, al kristenhed!
opløft dit øje, slå ej det ned,
i Himlen du har hjemme, -
der er dit hjerte, der er din skat,
derfra Han kommer med æren brat,
hvem du kan aldrig glemme.

Ej mer du gruer for Dommedag,
du ved, din dommer har ført din sag
og fra sig selv den vundet;
des mer du længes hvert morgengry,
til Herren dages på rosensky,
når nat er helt udrundet.”

Peter Graabæks erindringer

I UDDRAG VED JØRGEN GRAABÆK

Marie og Peter Gråbæk, 1980

Som 80-årig tog vores far den beslutning, at han ville skrive noget om mors og hans liv. Han, der aldrig havde været særlig optaget af at formulere sig skriftligt - det var f.eks. altid mor, der stod for skrivning af jule- og fødselsdagskort, - lavede en frisk og medrivende beskrivelse.

Den er skrevet i det talte ords form, og læsere, der har kendt ham, vil næsten på formuleringen kunne "høre" ham fortælle. Han fortæller meget om sin barndom og opvækst i Ålsrode ved Grenå, han fortæller indgående om de pladser, han har haft som karl, han fortæller om de pladser, mor har haft som ung pige, og om deres første møde og fælles ungdomstid.

Beretningen om 15½ år i Bakkely og 25½ år på Amledgården fylder meget. Også årene i "Almas hus" i Ammelhede bliver godt omtalt. I både 1991 og 1994 supplerer han, hvad han havde skrevet i 1984.

- Naturligvis omtaler far mest omhyggeligt de emner, der optager ham mest f.eks. priser og lånevilkår i forbindelse med de gange, der er handlet ejendom eller hus, priser på landbrugsvarer og landbrugsmaskiner, hastigheden i hvilken der blev foretaget nyanskaffelser og ombygninger samt hans entré blandt de motoriserede. Ind imellem at beskrive glæden ved livet kan han ikke tilbageholde sin opfattelse af, at meget var nu "sundere" i tidligere tider!

Det vil ligge uden for denne artikels rammer at medtage hele fars beskrivelse. Jeg har derfor udvalgt bestemte dele af den til årsskriftartiklen. Det er først og fremmest beskrivelsen af årene i Bakkely og i Ammelhede, der er medtaget, idet der dog også her for ikke at brede sig for meget er udeladt enkeltheder. Bortset fra rettelser, der er foretaget af hensyn til helheden, er det fars eget sprogbrug, der er anvendt.

Før der tages fat på fars beskrivelse, anføres de nøgne data for mors og fars tilværelse:

Peter Graabæk:

- født 17. juni 1904
i Ålsrode.
- 1922-1925:
karl på Elkærgård, Vissing.
- 1925-1927:
karl i Kirkegård, Fløjstrup.
- 1927-1928:
karl på Pindsminde.
- 1928-1930:
bestyrer i Ring.
- 1930-1931:
medhjælper i Skærvad.

Laura Marie Graabæk:

- født 10. august 1909
i Marie Magdalene.
- 1926:
tjenestepige på Årslev Mølle.
- 1926-1928:
tj.-pige i hjemmet, Fløjstrup
- 1928-1929:
tj.-pige på Dalsgård, Ring.
- 1929-1930:
tj.-pige i Oustrup.
- 1930-1931:
tj.-pige i hjemmet, Fløjstrup

- 28. april 1931: gift i Hørning Kirke.
- 1931-1946: bosat i "Bakkely", Virring.
- 1946-1972: bosat på "Amledgård", Ammelhede.
- 1972-1998: bosat i "Almas Hus", Ammelhede.
- 24. nov. 1990: Marie Graabæk dør i hjemmet.
- 15. dec. 1998: Peter Graabæk dør i bolig v. Assentofthjemmet.

Bakkely, 1945

“En ny tid begynder for os. Foråret 1931 købte vi Bakkely, en ejendom i Virring på $9\frac{1}{2}$ tdr. land, 7 tdr. land i mark og $2\frac{1}{2}$ tdr. land i eng. Marken var en bakke og skråning, men ret god jord. Den var lidt træls at drive, vi måtte vænne os til det, vi var ikke forvante. Ejendommen kostede 14.000 kr. Da vi købte ejendommen, var der to små heste og et føl, 5 køer, 2 kvier og tre kalve, 3 grisesøer og et par slagterigrise, 30 høns, 1 kassevogn, 1 fjedervogn samt plov, harve og tromle. Det var hele herligheden. Om sommeren købte vi så en brugt slåmaskine, som vi brugte til at høste kornet med. Det var nemmere end at bruge leen. Vi bandt negene op med hånden. Det var jo lidt træls; men der var ikke andet at gøre. Der var for store skrænter, til at vi kunne køre med en selvbinder, og hestene kunne nu heller ikke trække en sådan derude.

Når vi tærskede, var det med hesteomgang og tærskemaskine. Marie måtte så køre hestene, det vil sige, hun måtte gå rundt bag hestene, som var spændt for “omgangen”. Når vi var færdige med at tærske, skulle kornet renses, så der gik faktisk en hel eftermiddag for at tærske 2-3 tdr. korn.

Vi boede der i $15\frac{1}{2}$ år og var glade for det. Vi havde godt nok 1 km til nærmeste nabo; men det tænkte vi aldrig over, vi følte ikke, vi boede ensomt.

Jeg kørte mælketur hele tiden, medens vi boede der. Det var ikke store penge, vi fik for det. Det billigste år, jeg kørte, fik vi 420 kr. for at køre et helt år, ca. 34 kr. om måneden. Det var jo ikke meget, når vi ser priserne i dag.

Om sommeren kørte jeg tørv hjem for alle arbejdsfolkene i Virring. Der betaltes 1 kr. for hver 1000 tørv. Jeg kørte gerne 6000 tørv hjem på en eftermiddag - sommetider 8000; men så blev det jo sent, inden jeg kom hjem. Så måtte Marie selv få køerne ind og få dem malket. Jeg hjalp sommetider naboerne i høslet og i høsten. Det var 3½ kr. for en eftermiddag i dagløn. Det var ikke meget; men der skulle heller ikke bruges så mange penge dengang.

Jeg husker engang, at jeg leverede 3 grise på Allingåbro Slagteri. De kostede 100 kr. og 75 øre tilsammen, ca. 34 kr. pr. stk. Det varede nu ikke så længe, så kom svinereguleringen, og der blev udleveret svinekort. Vi måtte levere 17 grise om året, senere hen blev det mindre, - da måtte vi blot levere 12 grise om året. Da blev det til halvårskort, vi fik udleveret.

Når vi fik vores mælkeafregning hver tirsdag, lød den gerne på 5-6 kr. om vinteren og 15-16 kr. om sommeren. Vi havde 35-40 høns, så en gang om ugen havde jeg jo en kurv æg med op til købmanden. Der var gerne æg for 5-6 kr.; men så fik jeg kurven fyldt med varer samt et 4 kg-rugbrød med hjem for det, som æggene havde kostet, - det var jo også billigt at leve dengang.

Kraftfoder til køerne fik vi hjem i 100 kg sække, og da kostede 100 kg kraftfoder 13-14 kr. Jeg solgte engang en kvie, som ikke ville blive med kalv for 52 kr., og så skulle jeg endda selv trække den til slagteren i Uggelhuse. En lam så solgte jeg for 24 kr., så det fyldte ikke meget i pungen. Når jeg nu skriver det, vil folk måske ikke tro det; men det passer. Vores nabo Anders Bang solgte en gammel ko til handelsmand Mads Junge i Randers for 6 kr, og så fortalte Junge endda, at han tabte 1 kr. på den. Poul Rasmussen i Virring solgte engang en ko for 10 kr. Det lyder helt utroligt i dag; men det var jo under landbrugs krisen i trediverne. Den slap heldigvis op. Der var mange, der sad og døjede. Hvem der nu havde løs gæld eller havde grise på kontrakt med slagteriet, - for nogle af dem var det således, at de ikke fik mere for grisene, end de havde givet for dem som smågrise. Vi var nok heldige. Som nævnt begyndte vi i 1931 og havde ikke andet end den faste gæld. Vi turde ikke stifte løs gæld, det var nok det, der hjalp os.

Da vi startede i Bakkely, skulle der selvfølgelig penge til. Jeg havde hele tiden været besluttet på, at vi skulle have noget, som var vores eget. Der var ikke noget at hente hjemme hos mor og far, eftersom det var gået dem, så der var ikke andet at gøre end at se at spare lidt sammen. Jeg nåede så at spare 2.700 kr. sammen, og Marie havde sparet 500 kr., så det var det, vi havde at begynde med; men det gik jo godt nok!

Nå, midt i 30'erne var landbrugskrisen ved at være overstået. Det begyndte så småt at blive bedre. Så begyndte der jo at blive råd til forbedringer engang imellem. Da der var gået 4-5 år, købte vi et brugt tærskværk, 1 kværn og en gammel Fordmotor. Det kostede i alt 400 kr. Det var jo et vældigt fremskridt. Nu var Marie fri for at gå bag hestene, når der skulle tærskes, og hun var fri for at trække rensemaskinen bagefter. I 1939 fik vi så indlagt elektricitet. Inden den tid brugte vi petroleums-lamper og flagermuslygter i stalden. Hele den elektriske installation kostede 1.052 kr., og så var der endda en ny 5 hestekraft-motor. Luftledningen ind til Virring skulle vi give 500 kr. for, og der blev rejst 13 elmaster for de 500 kr., så det var billigt. Vi byttede så det gamle tærskværk og den gamle kværn og fik helt nye af begge dele, - så var vi jo godt kørende. Jeg tror, tærskværket kostede 850 kr. og kværnen 400 kr.

Af lån i ejendommen var der et kreditforeningslån på 7.200 kr. Vi havde så et pantebrev at skulle betale efter 5 års forløb, det var på 2.800 kr. Udbetalingen, da vi købte ejendommen, var 4.000 kr. Der var jo ikke de store udgifter derude, kreditforeningsrenterne var 180 kr. halvårlig. Der var heller ikke megen skat at betale. Vi betalte 25 kr. hvert kvartal. Så var der amtsstueskatten på 15-16 kr. halvårligt. Det vil altså sige rundt regnet 500 kr. årligt i faste udgifter. Dem tjente jeg jo ved at køre mælketuren, så vi skulle faktisk bare leve af ejendommen. Vi sad således og klarede os godt derude; men det var nu ikke meningen, at vi skulle blive der for evigt. Vi ville gerne have noget, der var lidt større, så vi kunne blive hjemme ved det og være fri for det køren mælketur, så vi måtte jo selv gøre en indsats. Derfor havde vi bestemt, at når vi fik udbetalt overskud fra mejeriet, så skulle beløbet ubeskåret sættes i banken, og det holdt vi stramt på. Så da vi solgte, havde vi godt 5.000 kr. på bankbogen. Dem havde vi så til udbetaling, da vi flyttede.

Men forinden havde vi haft krigen fra 1940 til 1945, det var ingen rar tid. Der var en del tyske soldater her det meste af tiden. I krigens slutning kom der også nogle til Virring, hvor de overtog noget af skolen. Når jeg kørte til Fausing Mejeri om morgenen, kunne jeg godt møde en kolonne tyske soldater med 25-30 hestekøretøjer. De havde altid en

kogevogn, hvorpå de kogte, medens de kørte. Det duftede sommetider dejligt af suppe, når man mødte dem. I slutningen af krigen begyndte de at købe landmændenes heste, og det kunne ikke hjælpe, at en mand sagde, at han ikke ville sælge en hest, for ville tyskerne have den, var der ikke noget at gøre. Til sidst begyndte de også at hente folks cykler uden at spørge, så folk så efter at få deres cykler puttet til side, så tyskerne ikke kunne finde dem. Nå, krigen sluttede så 5. maj 1945. Det var en stor glædesdag for Danmark, ja overalt tror jeg. Alting havde jo været rationeret, både fødevarer og tøj og meget andet. Det hjalp ikke, at folk havde penge, varerne var der ikke.

Da vi havde været i Bakkely i 15½ år, var det, vi tog springet til noget større. I efteråret 1946 købte vi Amlødgård i Ammelhede med 30 tdr. land til. Vi gav 48.000 kr. for gården med 10.000 kr. i udbetaling, så der kom det, vi havde sparet, os til gode. Vi havde endnu ikke solgt Bakkely, da vi købte gården; men det skete ret hurtigt efter. Vi fik 18.000 kr. for Bakkely med godt 5.000 kr. i udbetaling, og så fik vi resten på et pantebrev ned til det faste lån. Der var ikke megen besætning, da vi overtog gården. Besætningen bestod af 2 heste, 1 føl, 4 køer, 3 kvier, 1 tyr og 4 kalve, men ingen grise. Så var der nogle redskaber og vogne; men de var gamle og forslidte. Så de første 2-3 år var der ikke meget at slå til side med; men da vi først fik besætningen fyldt op, gik det straks

Amlødgård i 1940'erne

meget bedre. Vi havde gerne 12 malkekøer plus opdræt, kvier og kalve, 3 grisesøer og en del fedesvin samt ca. 300 høns.

Den første vinter byggede vi kostalden om. Der var ingen fodergang, da vi kom. Jeg hentede nogle læs grus og smed ind i kostalden, og da det blev vinter, gik murer Karl Madsen og lavede det om, så det blev nemmere at arbejde i. Jeg gik og hjalp mureren med det. - Uden for staldmuren lavede vi en kumme, hvori der kunne hældes vand, så det selv kunne løbe ind i krybben. Når vi nåede hen på foråret, og det blev bedre vejr, så skulle der meget vand til køerne. Jeg har tit båret 30-40 spande vand over gårdspladsen til køerne om dagen, - det var et stort arbejde. Da vi var færdige med at ombygge stalden, fik vi også lavet om inde i køkkenet, for det var noget gammelt noget.

Vinteren 1947 købte vi 7 tdr. land opgravet tørvemose af Vagner Mikkelsen i Floes. Der var gravet tørv under krigen. Vi gav 3.000 kr. for de 7 tdr. land. Da vi købte, udgjorde det hele næsten en stor sø, det lå jo hen med gamle tørvegrave alt sammen, så der var noget at gå i gang med. Vi skulle afdrage de 3.000 kr. med 500 kr. om året og forrente summen med 4%. Året efter købte vi een tdr. land mere, det var et stykke jord, som grænsede op til det andet, vi havde købt, det gav vi 450 kr. for.

Sommeren 1947 blev et rigtigt tørkeår, det blev så tørt, at det meste af vandet ude i mosen forsvandt. Så kunne jeg jo begynde at jævne tørvegravene derude. Jeg havde altid en skovl, en spade og en greb til at stå derude, så jeg gik mange gange derud en sommeraften og gravede og jævnede tørvegrave. Jeg nød det, jeg syntes hver gang jeg havde fået et stykke jævnet, at nu kunne der jo begynde at gro noget på det stykke jord. Da der var gået nogle år, købte vi en traktor, som vi så købte en traktorskovl til, der kunne sættes bag på traktoren. Så blev der mere gang i det. Vi nåede da at få det meste af mosen jævnet, inden vi solgte gården. Dengang vi solgte, fik Knud Thomsen mosen. Han har så jævnet det sidste; men da var der jo kommet gummiged til, som kunne flytte nogle store skovlfulde ad gangen. Nu er det hele næsten jævnet, og der er ved at blive en god eng, det var jo også det, jeg drømte om, der skulle blive, - vi gjorde forarbejdet, og det er skønt at se, at det lykkes.

Da vi købte mosen, solgte vi en eng, som ellers hørte til gården. Den lå ude i Virring Mose. Det var en mand, der hed Jens Nielsen, som købte den, han gav 2.000 kr. for den.

Amledgård omkring 1960

Som før nævnt havde vi en meget tør sommer 1947, der var misvækst over det hele. Vi avlede kun 81 tdr. korn det år, og græs var det meget småt med, så det kneb med foder til dyrene, - da havde vi brug for mosen, vi havde købt. Jeg husker forøvrigt også et tørt år, medens vi var i Bakkely, jeg husker ikke året, men vi avlede ikke mere end 21 tdr. korn det år, så der var ikke meget at gøre med.

De første år på Amledgård malkede vi køerne med hånden. Men så i 1950 solgte vi to køer, som vi kunne undvære. Den ene kostede 1.100 kr. og den anden kostede 1.050 kr. Så var der jo penge i kassen, og vi købte malkeanlæg, Benco, 2 maskiner og 1 skiftespand. Vi fik malkemaskinen lidt før jul 1950 og købte den af smed Jens Andersen i Fløjstrup. Samtidig fik vi pumpe ind i bryggerset, så vi kunne stå inde og pumpe vand til husholdning og vask.

Vi leverede mælk til Birkehøj Mejeri. Vi skulle bringe transportspandene ud til vejen, hvor de så blev afhentet og leveret igen. Om søndagen fik vi vores mælkeafregning. Den kom mælkekusken med, når han kom fra mejeriet. Vi var fem gårde her i Ammelhede, og vi skiftedes til at få gårdenes mælkepenge hver femte søndag, - så skulle den, som fik dem, dele dem rundt til de andre. Vi var tre hold i østenden af byen,

som skiftedes til at give mælkekusken kaffe den dag, han kom med mælkepengene. Så kom de andre 2 hold naboer også og drak kaffe sammen med mælkekusken, det kaldtes "Mælkekuskkaffe". Vi havde gerne en fornøjelig time eller halvanden sådan en søndag formiddag. Men den slags ting er nu forsvundet sammen med så meget andet fra den tid. - Da der var gået nogle år, var der nogle kloge hoveder, som fandt ud af, at vi skulle til at have mælken afhentet med tankvogne. Der blev så købt 2 Volvo tankbiler, og så skulle der jo laves om henne på mejeriet med tanke og hvad dertil hører. Alt det blev gjort; men det kunne mejeriet slet ikke holde til, selv om Birkehøj Mejeri havde ord for at være et fint og godt mejeri, som havde kørt i over 80 år. Men alt det, der blev lavet om og kostet, blev Birkehøj Mejeris død!

I 1955 købte vi traktor, en 26 HK brugt Ferguson, det var en brugt "englænder", som man sagde dengang. Den kostede 7.500 kr. Samtidig købte vi en 2 furet Langeskov plov for 800 kr. Det blev købt hos Søby og Nielsen i Randers. En traktorharve købte vi af smed Kresten Eriksen i Drastrup for 600 kr. Da solgte vi så 2 af hestene. Vi var ellers altid vant til at have 3 heste. Der skulle jo tre heste for selvbinderen, og for det meste havde jeg tre heste for, enten jeg pløjede eller harvede, så kunne de jo bedre holde ud at gå noget hurtigere. Vi kørte med den første traktor i 5-6 år. Så byttede vi og fik en brugt Ferguson Special 35 HK.

Amledgård i 1960'erne

Den var stærkere, og vi gav 4.000 kr. i bytte. Den kørte også 5-6 år, så skiftede vi igen og fik en Ferguson 35 HK; men det var en super model med uafhængig kraftoverføring, som det kaldes. Det var stadigvæk en brugt traktor, hvor vi igen gav 4.000 kr. i bytte. Den tog vi iøvrigt med her hen i huset, da vi flyttede, og den beholder jeg, lige så længe jeg kan kravle op på den.

Som årene gik, kom det til at gå lidt bedre, og der blev råd til nogle forbedringer og til at købe lidt mere maskineri. Vi fik lagt nyt tag på den indvendige side af kostalden, på laden og på stuehuset. Et år købte vi en JF-aflæsservogn med møgspreader samt en grønthøster og en enkeltrækket rocoptager. De tre maskiner kostede 9.365 kr, så det var en større udskrivning dengang.

Nu kunne jeg sidde på traktoren og se møget blive spredt. Det var nemmere end med greben. Ligeså blev det nemmere at tage roer op. Det gjorde optageren, den læsede roerne op i vognen, samtidig med at den tog dem op. Det var nemt, imod som det var før, da vi gik med stikgreb og læsede, medens vi brugte en roegreb ved aflæsningen. Senere købte vi en transportør, 8 m lang. Den kostede 3.200 kr. med motor og det hele. Det var et godt redskab, som friede os for meget arbejde. Vi fik automatvandværk og badeværelse i 1962. I 1969 slap vandet i brønden næsten helt op, - så måtte vi til at lave en helt ny boring, 43 m dyb. Så var der vand nok; men vi måtte jo til at lave helt nyt vandværk. Det kostede 10.000 kr. dengang.

Nu var vi efterhånden ved at blive ældre og kunne jo ikke komme over så meget, som vi havde kunnet. Så i foråret 1972 kom Knud Thomsen og jeg til at snakke om det med at sælge gården. Da havde vi jo købt "Almas hus" godt et år før, og vi havde fået det gjort i stand. Jeg blev 68 den sommer og fik så folkepension. Vi fik en handel i gang. Gården blev delt imellem Knud Thomsen, som fik jorden syd for Krogsagervejen samt den trekant, hvorpå Hamlets Grav ligger, ca. 22 tdr. land iberegnet den mose, som vi havde tilkøbt, Anders Peder Nielsen, som fik bygningerne og ca. 8 tdr. land og Bent Hjort Jensen, som fik ca. 6 tdr. land. Vi fik 250.000 kr. for gården fuldstændig tom. Vi solgte så besætning og løsøre for 80-90.000 kr. Det hele havde nok kostet en del mere, hvis vi havde ventet lidt længere med at sælge. Vi skrev papirer den 14. april 1972, og den 27. maj 1972 flyttede vi i huset.

"Almas hus", som vi siger, havde vi som nævnt købt i 1971. Her havde boet en ældre dame, som hed Alma Munch. Hun og hendes mor hav-

"Alma's hus", 1982

de ladet huset bygge. De havde nemlig haft Amledgård i 47 år, indtil faderen, Niels Munch, døde i 1936. Ved faderens død tog mor og datter en byggegrund på 1.790 kvadratmeter fra gården, og her blev huset bygget. Vi købte det af kommunen. Der var slet ingen arvinger efter Alma Munch, så det blev stat og kommune, som måtte ordne sagerne. Alma skænkede vist nok 8.000 kr. til Virring Kirke, og alle hendes naboer og bekendte arvede 1.000 kr. hver. Af resten af hendes formue blev der oprettet et legat, som kan søges af trængende i den gamle Virring Kommune. Vi gav 20.550 kr. for huset, da vi købte det med 2.500 kr. i udbetaling. Resten afdrager vi med 500 kr. i hver termin.

Huset trængte til en istandsættelse, - vi brugte 50.000 kr. på det. Der kom ny elektrisk installation, og der blev indlagt kraft, så der var klar til vaskemaskinen. Der blev opsat loftsplader over det hele. Der blev indlagt vand, som vi fik fra den før omtalte boring ved Amledgård. Nyt køkken, bryggers og badeværelse blev der indrettet med flisebeklædte vægge. Der blev opstillet oliefy. Vi indrettede et værelse mere på loftet. Der havde aldrig været tapet på væggene, - så vi tapetserede. Dørene indvendig havde aldrig været malet. Vi har heller ikke malet dem, for nu er det moderne med de bare døre med en masse knaster i. Nogle år efter indflytningen måtte vi have muret en ny gavl mod øst. Teglstenene skallede af, det var vist på grund af, at det havde været en dårlig

brænding af stenene. De nye sten fik vi oppe fra Mors. Det kostede 9.000 kr. at få det ordnet. Der blev isoleret med rockwool i hulmuren. I 1982 fik vi hele den øvrige del af huset hulmursisoleret, også imellem loft og gipsdæk blev der isoleret. Det kostede 6.000 kr. Også under det halve af stuegulvet blev der isoleret.

Vi har aldrig fortrudt, at vi holdt op med landbruget, selv om jeg altid har været glad for at arbejde med det. Vi har et dejligt stykke jord her, hvor vi avler en del kartofler, jordbær og gulerødder. Det er rart at have lidt at arbejde med. Ellers går tiden godt for os, vi kører en del i byen og kommer mange steder. Hver onsdag aften er der omsorgsarbejde henne på skolen i Drastrup. Der kan samles fra 50 og op til 70-80 mennesker, ældre allesammen, og der er vi lige med hinanden alle. Der er gymnastik i 20 minutter først, for hvem som ønsker at være med. Ellers er der hobby og sang, nogle spiller kort eller snakker sammen, alt i alt en god aften, som jeg tror nok, de fleste ser frem til. Der bliver gjort meget for de ældre her i kommunen; men så synes jeg også, folk skal tage imod tilbuddene. Vi har jo også vores pensionistforening, som er meget aktiv med ca. 330 medlemmer.

Vi er kommet sammen med en masse mennesker gennem årene, - det har været både ungdom og ældre generationer. Før i tiden, medens børnene var hjemme og var unge, samledes ungdommen mange gange hos os, hvor vi sang og spillede, - det har vi altid brugt meget. Musik dyrker jeg stadigvæk, vi er en 5-6 stykker, som spiller hveranden mandag, hvor vi øver os. Vi har også spillet ved forskellige lejligheder bl.a. på plejehjem. Jeg spiller også til morgensang til sølv- og guldbryllupper. Tyve gange har jeg været ude at spille til morgensang på harmonikaen. Det er dejligt, så træffer jeg jo andre fremmede mennesker, som jeg ikke har truffet før. Og så vanker der jo også en kop kaffe og måske en gl. dansk eller en snaps!"

Far skriver i slutningen af sine erindringer noget om, hvad han har været engageret i uden for det daglige arbejde, han giver sin mening til kende om udviklingen i tiden, han skriver om arbejdet som snefoged, og han skriver om børn og børnebørn. Endelig skriver han om et andet af hans yndlingsemner, nemlig om hans oplevelser med knallert og biler. I de tillæg til erindringerne, som han føjer til i 1991 og 1994 fortæller han om mors død i 1990, om hans liv som enkemand og om hans sidste runde fødselsdag, da han blev 90. Som afslutning på denne årsskriftartikel får han igen selv ordet med nogle linier plukket rundt i det, han har skrevet:

“Når vi ser tilbage i tiden, som er gået, kan vi ikke andet end være glade og tilfredse med tilværelsen, som den har været for os. Et godt helbred har vi haft, og vi har aldrig manglet arbejde. Vi har altid været enige om, at det skulle gå rundt. Var der noget, vi ikke havde råd til, måtte vi vente, til der blev råd. Vi har altid hjulpet hinanden med arbejdet både i Bakkely og på Amledgård. Dagen kunne jo nok sommetider blive lange. Marie er mange gange stået op kl. 4.30 og er gået i marken for at tynde roer. Det var jo den bedste tid at gå i roerne på, så var det ikke så varmt, som det kunne være midt på dagen. Marie gik så i roerne til kl. 6.30, så kom hun hjem og lavede kaffe og morgenmad. Imedens havde jeg fået malket og fodret og fået køerne på græs. Så måtte vi i gang med roerne igen, de skulle jo gerne hakkes 3 gange i løbet af sommeren. De blev også radrenset nogle gange i løbet af sommeren, til sidst blev det med traktor, så kunne jeg jo sidde ned til det!

Havearbejdet ordnede Marie gerne om aftenen om sommeren, dagen gik mest med markarbejde. Høns og kyllinger skulle jo også passes.

Vi har altid taget i byen, når der var gilder eller andet, som vi skulle til. Vi havde gerne travlt, når vi skulle af sted og skulle være færdige; men vi nåede det jo i regelen.

Nu kan vi så sidde her og tænke tilbage på tiden, som er gået; men vi kan som nævnt ikke være andet end tilfredse. Vi kan sige, at vi har haft det, som der står i verset:

*Et jævnt og muntært virksomt liv på jord,
som det, jeg ville ej med
kongers bytte.”*

Forhistorisk aktivitet i Moeskær

AF HARRY RØJKJÆR RASMUSSEN

Jeg kom til egnen i 1957 ved købet af Moeskærgården og ved siden af det at drive landbrug, har jeg altid været historie- og arkæologi interesseret. Efterhånden som årene gik blev jeg mere og mere opmærksom på den forhistoriske aktivitet der havde foregået på dele af gårdens areal.

Lokalhistorisk forening for Sønderhald kommune har bedt mig om at skrive lidt om de undersøgelser og fund som Kulturhistorisk museum (KHM) i Randers har gjort.

Jernudvindingsovn. Slaggegrube med stolpehul

Jeg kontaktede først museet i 1983, da vi under en dræning af en eng var stødt på et ornamenteret lerkar. Efter en besigtigelse af museumsinspektør Niels Sterum blev et felt på 3x2 meter udgravet og man fandt resten af lerkarret. Under udgravningen fandt man desuden nogle træpæle med noget træfletning, som formodentlig er en primitiv brønd som dateres til ca. 400-500 år efter Kristus.

I foråret 1986 blev 3 objekter, der var fremkommet ved pløjning undersøgt:

1. En kogestensgruppe ca. 1,3x1,0 m ca. 0,15 m dyb
- bestående af sort trækulsholdigt sand med hånd- og hovedstore ildskørnede sten.
2. En slaggegrube uregelmæssig rund i overfladen ca. 0,7x0,60 m ca. 0,3 m dyb - slaggeblokken gik i 3 stykker ved optagningen - fundet er uden tvivl resterne af en jernudvindingsovn.
3. En stenlægning af ildsprængte håndstore sten, laget havde et kraftigt fald fra vest mod øst. På grund af indstrømmende grundvand blev undersøgelserne opgivet.

Udgravningen fra 1986 dateres i øvrigt til samme periode som udgravningen i 1983.

Træbelagt vejbane

Hulvej i profil med hjulspor i fladen

Træbelagt vejforløb

I forbindelse med dybdepløjning forud for læhegnsplantning i marts 1992 blev der konstateret opløjede træstammer i en smal dalsænkning nordvest for gården. KHM's efterfølgende gravning viste i ca. 50 cm dybde en trælagt vejbane, der bestod af tætliggende, tværlagte stammer af ca. 20 cm tykkelse, fuld bredde 2,9 m og en vejlængde af ca. 40 m i retningen nord-syd.

Mod syd går den trælagte vejbane over i en stenlagt vej bestående af håndstore sten. Mod nord fandtes 6 parallelle nord-syd gående vejforløb med meget tydelige hjulspor. Vejforløbene er udtryk for det velkendte mønster der ses ved ældre veje (f.eks: hærvejen), hvor vejarealet ikke er afgrænset, men blot består af en række mere eller mindre parallelle vejspor, som løber sammen ved vadesteder og lignende.

Et af flyvevåbnets F16 jagerfly har taget fotoet af langhøjen

Vejanlægget krydser en 100 m bred øst-vest gående dalsænkning 500 m nordvest for Moeskær by.

Dalsænkningen udgør den inderste, vestlige del af Kolindsund. Vejanlægget har via Moeskær haft forbindelse mod syd til Sjellebro og mod nord til Ammelhede og Langkastrup.

Dateringen for vejanlægget ca. 1000-1100 efter Kristus.

Ca. 200 m nordvest for den træbelagte vej blev der under den føromtalt dybdepløjning fundet keramik fra Tragtbægerkulturen.

Ved en senere udgravning i 1993 blev der fundet resterne af en langhøj. Højen er for længst pløjet væk, så kun sporene efter den ses under den flade mark.

Resterne viser sig som et U-formet grøftanlæg ca. 45 m langt og op til 18 m bredt i U-ets åbne ende, mod øst ses spor af en indgang, grøftsystemet er op til 1.5 m dybt. På bunden er der spor af de stolperækker, der har afgrænset langhøjen. Der er desuden fundet flere lerkrukker og øsken flasker.

Langhøjen er fra bondestenalderen ca. 3500 år før Kristus. Det er en meget usædvanlig type og der er ikke fundet andre langhøje magen til den andre steder i Danmark.

Vest for langhøjen er der spor fra ca. 2500 år før Kristus, blandt andet keramik, flinteredskaber og kværnsten. De to mørke områder mod vest på billedet af langhøjen kan være rester af huse fra denne tid.

I foråret 1994 under dybdepløjning på en mark på sydsiden af den træbelagte vej og mod vest for denne vej, pløjer jeg igennem et mørkt fyldskifte, med en samling stempelornamenteret skår. Ved en undersøgelse foretaget af KHM viser det sig at være et grubehus og en stempelornamenteret lerkrukke med rund bug og svagt udfaldende rand, der kan dateres til vikingetiden.

I 1995 foretog KHM en undersøgelse af en mindre del af området, hvorved 8 grube huse samt spredte stolpehuller og gruber blev afdækket og undersøgt.

Ved samme undersøgelse blev der anlagt en NS gående og ØV gående søgegrøft. Her afdækkes en tæt koncentration af stolpehuller, hvoraf flere var tagbærende, samt en brønd med bevaret træ, som formodes at være en brøndkasse. Desuden snittedes en omtrent 20 m bred og mere end 1 m tyk voldlignende koncentration af kogesten, placeret på kanten ned til et engareal.

Brøndkassen i en af brøndene

I 1996 og 1997 blev denne lokalitet, der var blevet forundersøgt i 1995 total udgravet med ca. 2500 m² pr. år. Herved fremkom der rester af 12 lang huse, hvor det største havde en længde på 34 m. Derudover 4 udhuse og 4 grubehuse samt 4 brønde i forskellige opbygninger.

Brønd 1 var udført med rammeopbygget brøndkasse primært af rå birkestammer.

Brønd 2 og 3 var begge stavbygget med brøndkasse af tæt stillede kløvede ege pæle/stave, der var nedrammet i undergrunden.

Brønd 4 bestod af en stor udhulet ege stamme, hvor man i øvrigt i bunden fandt resterne af et vognhjul.

I 1997 dybdepløjedes ca. 10.000 m², lige syd for den førnævnte udgravning. Herved fremkom stolpehuller fra 2 store langhuse og 34 grubehuse. KHM var med under pløjningen og fik kortlagt husene og indsamlet de fund, der var i overfladen.

Fladefoto af hus under udgravning

Det drejer sig om ten-/væbevægte, resterne af klæberstenkar og Østersø keramik samt drejekværne, glasperler m.m.
Datering germansk jernalder/tidlig vikingetid.

Dertil kommer detektorfund af ca. 250 genstande, mest forskellige fibulaer/smykker m.m. fortrinsvis i bronze.
Datering germansk jernalder-vikingetid år 600-1000 efter Kristus.

Detektorfund

I december måned 2000 blev der gravet søgegrøfter syd og øst for bebyggelsen. Formålet var at finde udstrækningen af landsbyen. Mod syd blev der, på et ca. 25.000 m² stort areal, gravet fire grøfter i 2,5 m's bredde, ca. 50 m lange i nord-sydgående retning med ca. 100 m imellem. Her fandtes med detektor mange fibulaer/smykker m.m. fortrinsvis af bronze.

Det sted på marken, hvor der inden for få m² var fundet 14 genstande, blev udgangspunkt for prøvegravningen. Efter få meters gravning fandtes resterne af et langhus med buede langvægge, der er karakteristisk for vikingetiden. Længden: mindst 30 m. Gavlen mod vest ender inde i en skov. I husets østlige ende er der spor af båse til dyrehold. Øst for huset fandtes en stor brønd.

Øst for bebyggelsen blev der gravet tre øst-vest-gående søgegrøfter à 75 m på et ca. 10.000 m² stort areal.

Herved fremkom en mængde stolpehuller samt to grubehuse. Det ene færdigudgravede grubehus er meget velbevaret. Det har været brugt som vævestue. I bunden af huset fandtes resterne af vævevægte lavet af ler.

Grubehuse er små nedgravede hytter ca. 0,8 m i jorden og med et teltlignende stråtag, båret af to kraftige stolper, en i hver gavlmidte med en tværliggende oven på hovedstolperne. Huset størrelse er ca. 10-14 m².

I udkanten af bebyggelsen er der fundet flere hørbrydegrave. Datering er ukendt, men lige fra jernalderen til forrige århundrede er brydning af hør foregået efter samme metode.

Hør skal tørres inden brydningen, derfor blev der gravet et ca. 2,5 m langt, 0,75 m bred og 1,5 m dyb grav. I bunden blev der lagt lange kraftige brændestykker på noget halm. Når bålet var blevet til glødende trækul afgav det en meget stærk varme. En rist blev lagt over graven og hørren bred ud herpå. Når den så var tørret var den klar til brydning.

Der kan læses mere om emnet i "Landbokvinden" af Ole Højrup 1991, side 200-215.

Med de nye udgravninger er bebyggelsens udstrækning på noget over 100.000 m².

Årsberetning 2000

AF TAGE THAARSTI

Generalforsamlingen den 21. februar 2001.

Først vil jeg overbringe en hilsen til jer alle fra vores formand Aage Kirkegaard, som desværre blev indlagt på sygehuset i Randers den 6. februar.

I det forløbne år havde vi den 22. februar generalforsamling i sognehuset i Assentoft, hvor Pastor Møbjerg fortalte om den gamle Esserbæk Kirke, og viste os en meget smuk model af kirken og dens altertavle.

Den 3. april havde vi Virring- og Langkastrup-dag på arkivet, hvor der var fremlagt billeder og gamle skrifter fra egnen, og der var rimelig god søgning til mødet.

Tirsdag den 8. august var vi på aftentur til Stenvad Mosebrug, hvortil vi kørte i egne biler. Efter ankomsten var der en der fortalte os om mosebrugets historie. Derefter kørte vi i tipvognstog en tur ud i tørveområdet. I en stor lade var der udstillet gamle redskaber og maskiner fra den tid, hvor der blev produceret tørv.

Som afslutning drak vi vores medbragte kaffe i museets café.

Vi har i årets løb haft 124 besøgende på arkivet, som har søgt oplysninger i vores kirkebøger og folketællinger m.m.

Det største problem for bestyrelsen i øjeblikket, er at finde nye og yngre folk til at afløse vi ældre på posten.

Lokalthistorisk Forening for Sønderhald kommune

Regnskab 2000

Indtægter:	Beholdning 01/01 2000	19.202,82 kr.
	Medlemskontingent 99	300,00 kr.
	Medlemskontingent 2000	10.560,00 kr.
	Salg af årsskrifter	830,00 kr.
	Renter	179,08 kr.
	Salg af kopier	314,25 kr.
	Kommunalt tilskud	21.036,00 kr.
	Indtægter i alt	33.219,33 kr.
Udgifter:	Kontingent - SLA m.fl.	1.720,00 kr.
	Annoncer	605,00 kr.
	Porto	661,00 kr.
	Fotos	100,00 kr.
	Bøger mv. til arkivet	130,00 kr.
	Arkiv	5.235,33 kr.
	Kursus	200,00 kr.
	Årsskrifter	19.762,50 kr.
	Andet	1.267,00 kr.
	Gebyrer	221,00 kr.
	Forsikringer	469,35 kr.
	Arrangementer	(238,25) kr.
	Udgifter i alt	30.132,93 kr.
	Indtægt - udgift	3.086,40 kr.
	Beholdning 31-12-2000	22.289,22 kr.
	Giro	7.822,67 kr.
	kasse	627,50 kr.
	Check	196,94 kr.
	Bankbog	13.642,11 kr.
		22.289,22 kr.

I 2000 var der 190 medlemmer i foreningen.

Ovenstående regnskab revideret, og intet fundet at bemærke.

Kassebeholdningen forefandtes.

Årslev d. 13/2 2000

Bolette

Mogens Sørensen

Formand:

Tage Thaarsti, Gl. Romaltvej 1, 8900 Randers,
tlf. 86 42 76 76.

Næstformand:

Niels Høeg Jensen, Vestervangsvej 18, Fausing, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 13 36.

Kasserer:

Helga Sørensen, Enghavevej 6, Årslev, 8900 Randers,
tlf. 86 49 13 40.

Sekretær:

Hanne Byriel Sørensen, Overskovvej 18, Vester Alling, 8963 Auning,
tlf. 86 49 23 10.

Annoncering:

Bent Østergaard, Østervangsvej 29, Fausing, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 17 60.

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Vallin Feder, Klibovænget 10, 8963 Auning,
tlf. 86 48 40 71.

Marta Rasmussen, Virringvej 34, Moeskjær, 8900 Randers,
tlf. 86 49 48 27.

Frits Nielsen, Virringvej 19, Virring, 8900 Randers,
tlf. 86 49 44 83.

Udpeget af byrådet:

Nikolaj Brøsted, Lunden 4, Lundby, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 13 70.

Sønderhald Egnarkiv

Nørregade 5B, 8963 Auning

Åbningstid: Mandag kl. 15-21.

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 2000 kan indtil 1. august fås hos
ovennævnte bestyrelsesmedlemmer for 60 kr. pr. stk.

Derefter kun hos kassereren. Samme sted kan overskudseksemplarer
af skrifter fra 1978-99 fås for 20 kr. pr. stk.

Hele sættet af ældre skrifter kan erhverves for 10 kr. pr. stk.